

ALÂEDDİN ALİ EŞVED(علاء الدين على ألاسود)
(ö. 800/1397)Sultan Murad Hüdâvendigâr devrinin
meşhur âlimlerinden.

Afyonkarahisarlı olup babasının adı Ömer'dir. Tahsiliini İran'da yaptı. Orhan Gazi zamanında Anadolu'ya geldi ve İznik Medresesi'ne müderris tayin edildi. Talebeleri arasında oğlu Hasan Paşa ile Molla Şemseddin Fenâri de bulunmaktadır. 26 Muhammâr 800 (19 Ekim 1397) tarihinde vefat eden Ali Eşved, İznik Şerifzâde mahallesindeki türbesinde medfundur.

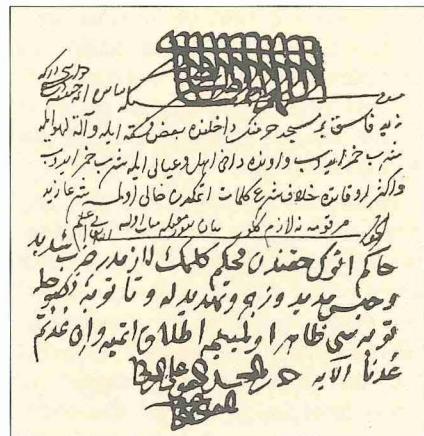
Eserleri. 1. el-‘Inâye. Tâcüsserîa el-Mâhibûbî'nin Hanefî fikhâna dair el-Vîkâye adlı eserine yaptığı şerhîrt. İki cilt olan bu eserin Süleymaniye Kütüphane-si'nde yazma nüshaları vardır (Fâtih, nr. 1883-1884; Cârullah, nr. 765-766). 2. Künnûzü'l-envâr. Sultan Murad adına kaleme alınan Rumûzü'l-esrâr adlı fikhî usulüne dair bir eserin şerhîdir. Yazma bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndedir (nr. 1334, 334 varak). 4 Zîlhicce 769 (21 Temmuz 1368) tarihinde istinsah edilen bu nüshannın mukaddimesinde asıl metnin Ebû Bekir b. İbrâhim'e ait olduğunu belirtilmektedir. Ali Eşved ayrıca Ha-

tîb el-Kazvînî'ye ait el-İzâh fi'l-me‘ânî ve'l-beyân adlı eserle (bk. Keşfî‘-zunân, I, 211) Celâleddin Ömer el-Habbâzî'nin fikih usulüne dair el-Muğnî adlı kitabını da şerhetmiştir (bk. Brockelmann, I, 657).

BİBLİYOGRAFYA :

Medî, Şâkâik Tercümesi, s. 29-30; Keşfî‘-zunân, I, 211; II, 1749, 2021; Leknevî, el-Fevâ‘îdî'l-behiyye, s. 116; Hediyyetü'l-ârifîn, I, 726; Osmanlı Müellifleri, I, 351; Brockelmann, GAL Suppl., I, 657; Kehâhâ, Mu‘cemu'l-mü‘elîfîn, VI, 291; “Alâüddin Eşved”, IBA, I, 166.

AHMET ÖZEL

Alâeddin Arabî Efendi'nin bir fetvası (İlimiyye Salnâmesi, s. 340)

ALÂEDDİN ALİ FENÂRÎ

(bk. FENÂRÎ, Alâeddin).

ALÂEDDİN ALİ ET-TÜSİ

(bk. TÜSİ, Alâeddin).

ALÂEDDİN ARABÎ EFENDÎ

(ö. 901/1496)

Osmanlı şeyhülislâmî.

Halep'te doğdu, bu sebeple Arabî lakabıyla meşhur oldu. Halep'teki tahsilinden sonra Osmanlı ülkesine geçerek Edirne'ye gitti. Molla Gürânî'nin derslerine devam etti, zamanla aralarında sıkı bir dostluk meydana geldi. Ayrıca bir süre Hızır Bey'in hizmetinde bulundu ve talebesi oldu. Edirne Dârülhadis müderisi Fahreddîn-i Acemî'ye müâid* olarak görevde başladı. Daha sonra Bursa Kapılıca Medresesi'ne müderris tayin edildi. Bu arada Halvetîye tarikatı ileri gelenlerinden Şeyh Alâeddin Ali'ye intisap etti. Şeyhin bazı hareketleri hoş karşılanmayarak Manisa'ya sürülmlesi üzerine, şeyhi müdafaa edip yanından ayrılmak istemeyince o da birlikte sürüldü. Burada Şehzade Mustafa'nın himayesini gördü. Onun aracılığıyla bir süre sonra affedilerek Sahn-i Semân'a müderris oldu. Fâtih Sultan Mehmed, sultanatının sonlarına doğru kendisine seksen akçe yevmiye tayin etti. II. Bayezid bazı vezirlerin dedikodusu üzerine yevmiyesini elli akçeye düşürdü ise de kısa bir müddet sonra tekrar yükseltti. Recep 900'de (Nisan 1495) yüz akçe yevmiye ile şeyhülislâmî oldu. Bir yıl kadar bu görevde kaldı; Nisan 1496'da öldü. Eyüp'te İdris Köşkü yolu üzerine defnedildi. Tefsir ve fıkıh alanında geniş bilgi sahibi olmakla birlikte herhangi bir eseri bilinmemektedir.

Alâeddin Ali Eşved'in Kündüzü'l-envâr adlı eserinin ilk sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 1334, vr. 1st)

BİBLİYOGRAFYA :

Âşikpaşazâde, Târih, s. 223; Medî, Şâkâik Tercümesi, s. 171-176; Mahmûd el-Kefevî, Ke-tâ’ibü a‘lâmîl-âhyâr min fuâkahâ‘î mezhebi’n-Nû‘mân el-muhtâr, Süleymaniye Ktp., Reşsükküttâb, nr. 690, vr. 369^a-370^b; Hoca Sâdeddin, Tâcü’t-tevârîh, İstanbul 1279-80, II, 67; Bedâyî‘ul-vekâyi‘, Moskova 1961, s. 503; Devhatü'l-meşâyi‘, s. 12-14; Sicilli Osmâni, III, 387; İlimiyye Salnâmesi, s. 339-340; R. C. Reep, The Müfti of Istanbul, Oxford 1986, s. 174-187.

MEHMET İPSIRLİ

ALÂEDDİN ATTÂR

(علاء الدين عظار)

Muhammed b. Muhammed el-Buhârî
(ö. 802/1400)

Nakşibendîye
tarikatının kurucusu
Bahâeddin Nakşibend'in
halifelerinden bîri.

Hârizm'den Buhara'ya göç eden bir tüccarın üç oğlundan en küçüğüdür. Babası vefat edince kendisine düşen mirası almayıp Buhara'daki medreselerden birinde zâhidâne bir hayat sürdürmeye başladı. Tesadüfen bu medreseye uğrayan Hâce Bahâeddin Nakşibend durumunu beğenince onu mânevî evlât edindi ve kiziyla evlendirdi. Bu evlilikten oğlu Hasan dünyaya geldi. Bahâeddin Nakşibend, Attâr'a hemen zikir telkin etmediyip önce onu denemek ve nefis terbiyesinden geçirmek için odun toplamak ve Buhara çarşalarında yalın ayak elma satmakla görevlendirdi. Attâr şehrin itibarı tüccarlarından olan iki kardeşinin hoşnutsuzluğuna rağmen bu vazifeleri se-

verek yerine getirdi. Bir müddet sonra Bahâeddin kendisine zikir telkin edip onu sürekli sohbetinde bulundurmaya başladı. Kısa sürede şeyhin en seçkin mûridi oldu ve mübtedî*lerin terbiyeyle görevlendirildi.

Bahâeddin Nakşibend 791'de (1389) vefat edince, daha önce halife tayin ettiği Muhammed Pârsâ da dahil olmak üzere bütün mûridleri Alâeddin Attâr'a bıat ettiler. Buhara'da on yıl irşad faaliyetinde bulunduktan sonra 2 Receb 802 (28 Şubat 1400) tarihinde hastalandı. Yakkında öleceğini söyleyerek mûridlerine sünnete sımsıkı bağlı kalmalarını, Nakşibendi tarikatı usullerine her zaman riyat etmelerini ve arkasından yas tutmalarını vasiyet etti. On sekiz gün sonra da vefat etti. Buhara yakınlarındaki Çagâniyân (veya Nevçagâniyân) köyünde toprağa verildi.

Alâeddin Attâr vefat etmeden önce her biri belli bir bölgeden sorumlu on halife tayin etti. Nakşibendi tarikatı bu halifeler sayesinde Buhara'nın dışına yıldı. Mûridlerinden Seyyid Şerif Cürcâni'nin, "Hâce Alâeddin Attâr'ın hizmetine girmeden Allah Teâlâ'yı tanıyamadım" dediği rivayet olunur. Nakşibendi tarikatının devamını sağlamak bakımından Attâr'ın en önemli halifeleri Câmi ve Nevâî'nin mûrsidi Sa'deddîn-i Kâşgarî'nın şeyhi Mevlânâ Nizâmeddin Hâmûş ile Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın mûrsidi Ya'kûb-i Çerhîdir.

Alâeddin Attâr, *gaybet** ve *huzur** hallerini tasavvufun esası sayar. Bu halilerin de aşk ve muhabbet nisbetinde gerçekleşeceğini ifade eder. Cehrî zikri kabul etmekle birlikte daha çok hafî zikir üzerinde durur. *Nefiy ve isbat** usulünden çok *murakabe** esasına ağırlık verir. Veliîlerin kabirlerini ziyaret edip ruhlarına teveccûh etmekten bahseder; ancak mahlükun yakınında bulunmaktansa Hakk'ın civarında bulunmanın daha doğru olacağını söyler.

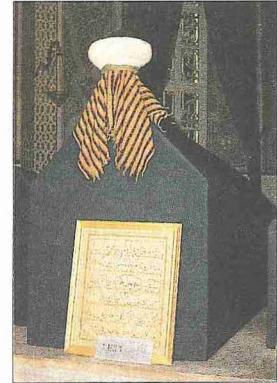
Attâr'a, Bahâeddin Nakşibend'in sözlerini ve menkibelerini toplayan *Mâkâmât-ı Bahâ'eddîn Nakşibend* adlı bir eser atfedilmektedir. Selâhaddin b. Mübârek, Bahâeddin'in menâkıbına dair *Enîsü't-tâlibîn* adlı eserini yazarken muhtemelen bu eserden geniş ölçüde faydalansmıştır. Muhammed Pârsâ'nın (ö. 822/1419) Attâr'ın sohbet meclislerinde kaydettiği konuşmalardan bir kısmı, yirmi yedi parça halinde *Reşehât*'ta nakledilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Pârsâ, *Kudsiyye*, İstanbul 1291, s. 118-145; a.e. (Inş. Muhammed Tâhir Irâkî), Tahran 1354 hş./1975, s. 7; Câmi, *Nefehât*, s. 389-392; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 428-431; Muhammed b. Hüseyin Kazvînî, *Silsilenâme-i Hâcegân-ı Nakşibend*, Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 1381, vr. 9^a; Ali b. Hüseyin Vâiz el-Kâşîfi, *Reşehât*, Taskent 1329, s. 81-92; İzzî, *Tercüme-i Enîsü't-tâlibîn*, İstanbul 1328; Abdülmecîd el-Hânî, *el-Hâda'îku'l-verdiyye*, Kahire 1308, s. 14; Hasan Shushud, *Masters of Wisdom of Central Asia*, Oxford 1983, s. 56-63.

 HAMİD ALGAR

Alâeddin
Bey'in
sandukası -
Kükürtlü /
Bursa

ALÂEDDİN BEY

(ö. 733/1333 [?])

Osman Gazi'nin,
devletin kuruluş ve
teşkilâtlanmasında
önemli hizmetleri geçen oğlu.

Adı kaynaklarda Ali ve Ali Erden şeklinde geçmektedir. Hakkındaki bilgiler, kaynak yetersizliği ve mevcut kaynaklardaki çelişkiler yüzünden eksiktir. Ancak vakfiyesinde adı Alâeddin olarak geçer. Büyük bir ihtimalle Orhan Bey'in ana baba bir küçük kardeşimdir. Babasının son zamanlarına kadar bazan Bilecik'te dedesi Şeyh Edebâli'nin, bazan da Yenişehir'de babasının yanında kaldı. Osman Gazi'nin ölümünden sonra, ahî reislerinin ittifakıyla ağabeyi Orhan'ın beyliğine geçmesi üzerine muhtemelen bir süre ordu kumandanı oldu, fakat ardından inzivaya çekildi. Bir rivayete göre ise babasının sağlığında ordu kumandanı bulunan Orhan'ın "bey"lik teklifini ve baba mirasını reddetti; sadece Bursa'nın Kete bölgesindeki Kotra (Kudra) arazisini almakla yetindi. Fakat Alâeddin Bey'in, Orhan Gazi ile Bizans İmparatoru Andronikos arasında Maltepe'de yapılan savasta ordu kumandanı olduğu bilinmektedir. Nitekim 1333 tarihli vakfiyesinde geçen "emîr-i kebîr mücâhid fî sebîllîlâh (...) avnî'l-guzât ve'l-mücâhidîn" ifadesi bu keyfiyeti doğrular. Alâeddin Bey bir rivayete göre 1333 yılında Biga Kalesi'nde ölmüştür (bk. Mehmed Râşîd, vr. 24^b-26^a). Mezarı babasının Bursa'daki türbesindedir. Bursa'nın Kükürtlü semtinde bir tekkesi, Kaplıca başında da iki camii vardır. 928 (1522) tarihli Bursa evkafına ait bir tapu defterinde torunlarının adları geçmektedir. Bazı kaynaklarda, o devirde yaşamış ve hânedan mensubu olmayan bir başka Alâeddin Paşa ile karıştırılan Alâeddin'in

gerek vakfiyesinde gerekse tahrîr defterindeki sıfatı "bey"dir.

Alâeddin Bey'in en önemli icraati, Osmanlı Beyliği'nin idarî ve askerî yöndeki teşkilâtlanmasında gösterdiği faaliyetlerdir. Ordu kumandanlığı sırasında, Osmanlı askerini öteki Anadolu beyliklerinin askerlerinden ayırmak için askerlerin serpuşlarının rengini kırmızıdan beyaza çevirmiş, Çandarlı Kara Halil ile birlikte ilk defa dâimî yaya* ve müsellem* birliklerinin kurulmasına ön ayak olmuştur. Ordunun öteki birliklerinin de teşkilâtlendirilmesi, hatta Osmanlılar'da divan teşkilâtının kurulması, divanda burma sarık giyilmesi ve para bastırılması Alâeddin Bey'e atfedilirse de bunlar hakkında şimdilik kesin hüküm vermek mümkün değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 53, s. 199, 204, 213; Âşikpaşa-zâde, *Târih*, s. 21, 36-37, 39-40; Oruç b. Adî, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 5, 15; Neşîrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 147-149, 153-155; Hadîdî, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, İÜ Ktp., TY, nr. 1268, vr. 31^{a-b}; İbn Kemâl, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, I, Defter, s. 140, 195, 196; II, Defter, s. 54; Âlî, *Künhül-ahbâr*, İstanbul 1277, V, 42 vd.; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârîh*, İstanbul 1279-80, I, 21, 38-40; Solakzâde, *Târih*, s. 18 vd.; Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Selâtîn*, s. 98-99; Mehmed Râşîd, *Zübde'l-vekâyi'der-Belde-i Celîle-i Bursa*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 89, vr. 24^b-26^a; Hammer (Atâ Bey), I, 134-138, 141, 146, 321 vd.; H. A. Gibbons, *Osmâni İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (trc. Râgîb Hülûsi), İstanbul 1928, s. 53 vd.; M. Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* (İstanbul 1931) — (Inş. Orhan F. Köprülü), İstanbul 1981, s. 6, 10, 146; Danışmend, *Kronoloji*, I, 1, 16, 17, 19-20, 50, 425; Hüseyin Hüsâmeddin, "Alâeddin Bey", TOEM, sy. 14 (1340), s. 307, 380; sy. 15 (1341), s. 128, 200; Uzunçarsılı, "Osmanlılarda İlk Vezirlerle Dair Mütâlâa", *TTK Belleten*, III/9 (1939), s. 99; a.mlf., "Alâeddin Paşa", IA, I, 282-285; Sevkiye İnalçık, "İbn Hâcer'de Osmanlılar'a Dair Haberler", DTCFD, VI/3 (1948), s. 192 vd.; S. M. Stern, "Alâ" al-în Beg", EI² (Fr.), I, 341.

ABDULKADİR ÖZCAN